

A székely nyelvjárásterület földrajzi határai.

A székely nyelvjárások területe nem egyezik meg teljesen a közjogi értelemben vett egykori Székelyföld területével, melynek részei az 1876. évi megyerendezésig Csikszék, Háromszék, Udvarhelyszék, Maros-szék és Aranyosszék voltak. Mert ezen belül volt néhány vármegyei, tehát közjogilag *nem székely* enclave is, s tőle délre is van néhány kisebb-nagyobb (oláhok vagy szászok közé beékelte) magyar nyelvjárás-sziget, melyek jogilag szintén nem tartoztak sohasem a Székelyföldre, bár nyelvük tipikusan székely. Nyilvánvaló tehát, hogy ezen közjogi enklavékat és nyelvjárás-szigeteket nyelvjárásuk alapján szintén a székely nyelvjárások területéhez kell számítanunk. De viszont az egykori Székelyföld nyugati részeinek, még pedig az egész Aranyosszék és körülbelül a fél Maros-szék nyelve az ugynevezett királyhágóntuli nyelvjárás hatása alatt az idők folyamán annyira elváltozott, hogy ma már nem lehet székely nyelvjárásnak tekinteni.

*Székely nyelvjárás*on értjük eszerint a mai Csik, Háromszék, Udvarhely, Brassó és (Kiskapus kivételével) Nagyküküllő megyék *minden* magyar községének és Szeben megyéből Szakadátnak a nyelvjárását, továbbá a mai Maros-Torda megyéből azon községeket, melyek a Maros és Nyárad közötti vízválasztó hegygerinctől délkeletre fekszenek. (A vízválasztótól északnyugatra fekvő községek, tehát pl. Marosvásárhely is, már a királyhágóntuli nyelvjárásterülethez tartoznak. Éppen így az imént elhatárolt székely nyelvjárásterület¹⁾ délre és nyugatra fekvő Fogaras, Szeben, Kisküküllő, Alsófehér, Hunyad vármegyéi magyar községei is.) A Nyárad alsó folyása, s a Maros és Nyárad összefolyása tájékán egyelőre nem jelölhetem meg egészen pontosan a székely és a királyhágóntuli nyelvjárásterületek határát, mert e vidék nyelvjárási viszonyainak tüzetesebb megvizsgálásában már megakadályozott engem a világháború kitörése, majd pedig az oláh megszállás. Hogy lesz-e még alkalmam valamikor befejezni e ponton félbemaradt székely nyelvjárás-tanulmányaimat, az a jó Isten kegyelmétől és mindnyájunk erős akarától függ. Bizzunk mindkettőben.

A székely nyelvjárásterülethez kell számítanunk a *csángók* nyelvjárását is. Csángóknak nevezik már régóta a moldvai és bukovinai csángókon kívül Brassó megye hét községének (Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu, Tatráng, Pürkeréc, Zajzon) és a Csik megyéhez tartozó Gyimesi-szorosban levő községeknek (Gyimesfelsőlok, Gyimesközéplek, Gyimesbükk) magyar nyelvű lakosait. Néhány évtized óta azonban a közjogi értelemben vett Székelyföldről délre fekvő azon, nagyobbára oláhok és szászok közt szigetszerűen elszórt, de egyébként szintén székely nyelvjárású községek magyarságát is csángóknak kezdik nevezgetni, melyek az 1876. évi megyerendezés előtt nem tartoztak a Székelyföldre, hanem vagy vármegyei területen, vagy a szász Királyföld területén feküdtek. Pl. a ma Háromszék megyéhez tartozó Bodola és Hidvég, a ma Udvarhely megyéhez tartozó Zsombor, Brassó megyében Apáca, Krizba, Barcaufalu, Nagyküküllő megyében pl. Datk vagy Halmágy és Szeben megyében Szakadát magyar lakóit. A mai erdélyi köztudat szerint tehát *csángók* általában azok a székelyek vagy székelyekkel vegyült magyarok, kik Erdélyben s az Erdéllyel határos moldvai és bukovinai területen idegenek közt laknak, erős idegen hatásnak vannak kitéve, s ezért nyelvben, ruházatban, szokásokban többé-kevésbé különböznek a székelyektől.*)

*) A *csángó* szó keletkezésére és eredeti jelentésére nézve vö. a Magyar Nyelv c. folyóirat IX. kötetében megjelent cikkemet.

A moldvai csángók nyelvjárásában van ugyan néhány, a székely nyelvjárásokban merőben ismeretlen nyelvi sajátosság is, de mivel nyelvjárásai sajátosságai jórésze mégis közös a székelységgel, azért nincsen elegendő okunk arra, hogy nyelvjárásukat teljesen elválasszuk a székely nyelvjárásterülettől és külön tárgyaljuk. A moldvai csángó nyelvjárás és a székely nyelvjárás meglehetősen nagymértékű egyezésének főleg az az oka, hogy a tulajdonképpeni moldvai csángóság évszázadokon át mindig gyarapodott újabb és újabb székely kivándorlókkal. Számuk azonban ennek dacára is évtizedről-évtizedre folyton fogy, mert az oláh kormánynak hallatlanul brutális nemzeti elnyomása következtében csángó magyar testvéreink háromnegyed része a legutóbbi két emberöltő folyamán teljesen eloláhosodott. Legtöbb helyen már csak az öregek tudnak kissé magyarul; a fiatalja katolikus vallása után még ma is *ungurnak* mondja ugyan magát, de magyarul már egy szót sem ért. Hogy mennyi lehet a még magyarul tudók száma, azt hozzávetőleg is nehéz megmondani, mert a hivatalos oláh statisztika anyanyelve szerint nem mutatja ki a lakosságot, hogy Románia a külföld előtt teljesen nemzetinek lássék.

Legtömegesebben a Szeret völgyében, Román és Bákó megyében élnek. A Románvásár környékén élőket északi csángóknak, a Bákó környékén élőket délieknek szokták nevezni. Az északiak nagyobb települései Szabófalva, Tamásfalva, Dsidafalva, Domafalva, Mircesfalva, Botest és Halas, a délieké pedig Kalugyerpataka, Bogdánfalva, Nagypatak, Forrófalva, Klézse és kissé lejjebb Ploskucén. Nyelvük mindenütt már annyira telítve van oláh szókkal, hogy alig lehet őket megérteni. Eredetükre vonatkozólag legvalószínűbb Karácsonyi János magyarázata (Századok, 1914). Szerinte a tulajdonképpeni csángók a Szerémségből származó magyarok, akik 1412 után a hussziták üldözése elől menekültek Moldvába. Ezt a történelmi adatokkal is támogatható föltevést nagyon erősíti az a meglepő hasonlóság, mely a moldvai csángó és a szlávóniai magyar nyelvjárás sziszegő mássalhangzóinak képzésében észlelhető.

A moldvai csángók száma, mint említettük, állandóan gyarapodott kivándorló székelyekkel. Legtömegesebb volt ez a kivándorlás az 1764. évi madéfalvi veszedelem után, mikor Bukov generális kegyetlen-

Tyűh a kutyafejét!

Most jut eszembe, hogy még mindig nem küldöttem be az **Új Élet**-nek az új negyedévi előfizetési díjat. No ezt azonnal helyre pótoljuk. Szegény székely fiuknak bizonyára nincsen ajándékozni valójuk.

kedései elől Csík megyéből igen sokan menekültek Moldvába. Ott azonban csak néhány évig maradtak, s aztán Mária Terézia engedelmeivel Bukovinába telepedtek át. Így keletkeztek a bukovinai, szintén csángóknak nevezett telepek: Hadikfalva, Andrásfalva, Istensegits, Fogadjisten, Józseffalva s még kettő, mely azóta elpusztult. E bukovinai telepek nyelvjárásáról, sajnos, még igen keveset tudunk: lényegében valószínűleg még ma is megegyezik a csíki nyelvjárással. Megemlíthető még végül, hogy a bukovinai csángók egy része a múlt század 80-as éveiben visszatelepedett az anyaországba, részint Pancsova mellé (Hertelendyfalva, Nagvgyörgyfalva, Rádayfalva), részint Arad megyébe Gyorokra. Ujabbban is történtek kisebb mértékű visszatelepedések Dévára és Marosludasra.

*

Ez alkalommal a székely és csángó nyelvjárás-területnek csak földrajzi határait és a velük kapcsolatos közjogi és telepedési viszonyokat óhajtottam ismertetni. Ha e körbe tartozó kérdések érdekelni fogják az Új Élet olvasóit, más alkalommal talán egyik-másik székely nyelvjárásai sajátosság keletkezése módját és történetét fogom ismertetni. Addig pedig mindnyájan, akiket gyöngédebb szívbeli kötelek fűznek a székelységhez, kísérjük továbbra is érdeklődő figyelmünkkel Dani bá józsi *Hezzaszólásait*. Én magam nemcsak élvezettel, hanem elég gyakran nyelvészeti okulással is olvasom őket.

Horger Antal.

A szívünk, a vérünk visszahív.

Feltámadásos éjszakában valaha régen, messze-messze Napkeletről szöges korbáccsal kivert minket az Élet...

Feltámadásos éjszakában halott virrasztó éjsötéten, téován indultunk Napnyugatnak... gyáva, jött-ment árnyak gunyos hahotája kísért...

Bosszúra szorult ökölrel még megállottunk, de belénk-sajdult erőveszejtőn gyengeségünk s aláhulló béna karunkból tovább pergett a vérünk...

Döbbenetek riadtak a szívünkbe, hogy nincsen már senkink... semmink... Érzésünk is csak egy volt még — nem szeretet, nem gyűlölet, se jó, se rossz — mindent átfogó fájdalom...

Az Erőnk elhagyott, fiatalságunk egyszerre tovaillant, aggastyánná ért bús embereknek csupán csak a szívünk maradt meg s benne a fájdalom...

Aztán lázadó, végső Akarattal a szívünket is kiteptük s belevágtuk az éjszakába — Napkeletnek —, hogy az se, az se legyen...

Azóta nincs nyugvásunk...

Azóta az Elvesztett nyugtalansága hajt és hív...

A vérünket, érette ontott vérünket sugározza felénk, otthagyt a szívünk hívogató üzenetét küldi hozzánk...

De azóta, kihullott vérünket az idő ezerfele mosta, szívünket mázsás szekerek kerekai hetedhét határon forgatták át...

Ezerfelől hív vissza a vérünk, hetedhét határról küldi a szívünk üzenetét...

Azóta nem Élet az élet!...

Azóta minden munkánkban felfigyelünk távolbarévedő szemmel, hallgató füllel, hívogató szókra...

Azóta napról-napra egyre erősebben, parancsolóbban halljuk, hogy a szívünk, a vérünk visszahív!...

Nem lehet nyugvásunk, míg ismét nem a mienk mind a hetedhét otthoni határ, ezer otthoni tájék!...

Es elindulunk egyszer!...

Szamos.

Külpolitikánk és a fajok tömörülése.

A társadalmi evolúciók közepette a külpolitikai élet is lassankint új alapokra helyeződik. Az egyes nemzetek, minthogy a világháború máról-holnapra eddig nem ismert gyorsasággal teremtett új államokat a régiak helyébe, bizonyos nyugtalanság érzetétől hajtva állandóan barátságos és szövetséges hatalmi kapcsolatok megteremtésén fáradoznak, a mik közepette mindjobban előtérbe nyomul a fajilag közel álló népek összekapcsolódása és egységessé tétele. Ma már az egyes államegyedekkel való számítás helyett a jövő terveit a szövetkezett népek tömegeire kell felépíteni. Ez a jelenség messzekiható hatásaiban és nagy horderejének felismerése nekünk magyaroknak is érdekünk, mert a bennünket körülölelő idegen faji tömörüléssel szemben meg kell szervezniünk a velünk fajilag rokon nemzetek segítségét, mielőtt elleneink hirdetett igazságaikkal ellentétben eme szükségszerű törekvéseinknek gáncsot vetnének.

Külpolitikánk fontosságát mindenki érzi és azon van, hogy tényleg meg is valósuljanak azok a célok, amelyek a biztos nemzeti jövőt hívatottak megalapozni. Nem a multon kell siránkoznunk, mert azt megváltoztatni nem áll módunkban, hanem annál nagyobb éleslátással kell kezünkbe vennünk jövőbeni külügyi érdekeink határozott irányu lefektetését. Ezért fontos számunkra, hogy külügyünk hivatalos irányítói miként vélik megvalósítani érdekeinket és mit látnak meg azokból. Annak a hangoztatása, hogy külpolitikánk csak magyar lehet, nem elégséges. A magyar nép külpolitikája „magyar” külpolitika marad, ha jó, ha rossz. A hivatalos tényezőknél meg kell látniok a korszerű szükségességeket. A külpolitikában többé esetlegességekre és bizonytalanságokra való számítás nem lehetséges, mert a külpolitikusok ezekre felépített balsikerű terveikért mindég a nemzetük fizetett meg legjobban és fog még inkább a jövőben. Ma, hogy a fajok tömörülése nyomul mindjobban előtérbe, jaj annak a népnek, amely elég meggondolatlanul saját kicsinységet dobja oda egy ellenséges faj hengere elé, mert a tömegek uralma a tömegek hatalmán törhet meg.

A magyarságot az európai népek ázsiaiak, idegennek tekintik és tudatában köztünk és köztük lévő faji különbségnek, nem szívesen nézik azt a hatalmi állást, amit ezer év alatt építettünk ki. Így magyarázható meg, hogy a trianoni szerződésben vérünkkel megszentelt földjeinket minden lelkiismeret nélkül jóleső érzéssel osztották fel az idegen fajú szomszédaink között. Az itt-ott megnyilatkozó barátságosabb, megértőbb áramlatokat sem szabad megvizsgálásuk nélkül elfogadnunk, mert azok mögött mindig megtalálható a felénk közeledő állam akár gazdasági, akár politikai érdeke és csak nemzeti erőnknek avagy javainknak saját céljaikra való felhasználására törekszenek. Nemzetünk létét nem lehet az idegen hatalmak esetleges jóindulatára bízni akkor, amikor ellenséges faj gyűrűje vesz körül bennünket. Épp ezért külpolitikánkban nem szabad eme kétes értékű, politikusok változásával megszűnhető jóindulatok keresésében kimerülnie, hanem alapvető munkával kell biztosítani a magyar állam szilárdságát olyan tömegek megszerzésével, amelyek kapcsolódása nem a bennünket való kihasználáson alapul, hanem fajilag való rokonságunk által éppen a bennünket összekötő testvériség közvetelte létfenntartás az, amely szükségszerűleg hozzá magával a kölcsönös szövetségbe való tömörülést.